

Šviesa ir erdvė, vanduo ir saulė. Žvilgsnis į Nidos dailininkų koloniją

Parodoje eksponuojami tapybos ir grafikos kūriniai iš klaidėdiečio Aleksandro Popovo rinkinio. Buvęs tolimojo plaukiojimo kapitonas, šiandien verslininkas, vadinantis save azartišku ir smalsiu, per gerą dešimtmetį sukaupė maždaug 1500 tapybos ir grafikos darbų rinkinį, reprezentuojantį XIX a.–XX a. pirmos pusės Rytų Prūsijos dailę. Kartu su bendraminčiais, 2009 m. susibūrusiais į VšĮ Rytų Prūsijos dailės mylėtojų draugiją „Nidden“ (draugija administruoja rinkinį), kolekcininkas rengia didesnes ir mažesnes rinkinio parodas įvairiuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose, sudarė leidinį apie Rytprūsių dailę.

Rytų Prūsijos dailėje, nors ir vėluodamos, ryškėjo visos to meto Europos mene plitusios naujos stilistinės kryptys ir tendencijos. XX a. istorijos lūžiai nunešė užmarštin daugelio čia kūrusių dailininkų vardus, nemažai jų kūrinių pražuvo, tik vienetai išliko muziejuose ar pas privačius asmenis. A. Popovo tikslingai kaupiamas rinkinys vertingas ir estetinė, ir istorine-pažintine prasme: paveikslai ir grafikos lakštai vaizdingai pasakoja apie kraštą ir jo gamtą, skatina pažinti dviejų svarbių regiono dailės reiškinių – Karaliaučiaus dailės akademijos (veikė 1845–1945 m.) ir Nidos dailininkų kolonijos – istoriją.

1830 m. Barbizono kaimelyje, Fontenblo miško pakraštyje netoli Paryžiaus, susibūrė keli tapytojai, paprastos ir natūralios gamtos studijų gerbėjai. Barbizonas tapo pirmąja dailininkų kolonija Europoje. Ramios ir nuošalios vietos kūrybai civilizacijos nepalietos gamtos apsuptyje – tai buvo tikras išsigelbėjimas daugeliui XIX a. menininkų, nepakeliančių sparčiai augančių miestų sumaišties ir triukšmo. Mažesni ar didesni laikini dailininkų sambūriai paprastai kaimiškose vietovėse ėmė dygti kaip grybai po lietaus. Europos dailininkų kolonijų asociacijos „EuroArt“ duomenimis, nuo Barbizono laikų įvairiose Europos šalyse veikė daugiau kaip 130 dailininkų kūrybos centrų.

XIX a. pabaigoje dailininkų kolonija pradėjo formotis Nidoje. Kuršių nerijos gamtą ir nuošalų, varganą žvejų kaimelį Nidą pirmieji atrado keliautojai ir rašytojai, vėliau – Karaliaučiaus dailės akademijos (veikė 1845–1945 m.) profesoriai ir mokiniai.

Apžvelgti kelis istorinės dailininkų kolonijos Nidoje aspektus – toks šios parodos Vytauto Kasiulio dailės muziejuje tikslas. Su Nidos kolonija susiję rinkinio kūriniai pasufleravo tris parodos temas: „Pradžia ir pirmieji“ – Kuršių nerijos kraštovaizdžio atradimas XIX a., dailininkų kolonijos Nidoje formavimasis ir pirmieji jos dalyviai; „Nauji vėjai“ – kolonijos modernistų ir tradicionalistų ginčai dėl stiliaus iki ir po Pirmojo pasaulinio karo; „Valtys, smėlis, pušys“ – tolesnis kolonijos raidos laikotarpis iki 1945 metų. Pagrindines temas papildė trys potėmės: „Nerijos vaizdų paroda“ – apie visuomenei mažiau žinomą pirmąją Kuršių nerijai skirtą parodą, vykusią Karaliaučiuje 1914 m.; „Itališkas vaizdas ir žvilgsnis nuo kopos“ – apie išskirtinį motyvą ir jo interpretacijas Nidos dailininkų kūriniuose; „Nekasdieniška kasdienybė“ – apie didmiesčių menininkų akimis itin neįprastus gyvenimo siauroje smėlio juostoje tarp marių ir jūros savitumus.

Legendinė, nuolat pasakojama istorijos pradžia: Karaliaučiaus dailės akademijos absolventas Heinrichas Krügeris apie 1888 m. į Kuršių neriją pasikvietė Akademijoje dar besimokantį Ernstą Bischoffą-Culmą, o kiek vėliau – ir savo pusbrolių Eduardą Andersoną, tik pradėjusį tapybos studijas Karaliaučiuje. Keliavimai pėsčiomis nuo Rasytės iki Nidos jauniems menininkams paliko neišdildomą įspūdį. E. Bischoffas-Culmas, H. Krügeris, E. Andersonas kartu su tapytojais Fritzu Behrendtu, Hansu Beppo

Borschke, Bertha Schütz ir literatu Waltheriu Heymannu sudarė nedidelį Nidos dailininkų kolonijos ankstyvojo laikotarpio branduolį, kurį vienijo vėlyvojo romantizmo ir plenerinio realizmo dvasia. Iki 1900-ųjų beveik visi kolonijos dalyviai buvo arba gimę Rytų Prūsijoje, arba čia mokėsi, kai kurie dėstė Karaliaučiaus dailės akademijoje.

Sambūriui priklausę menininkai nuo pat pradžių pamėgo rytinėje Nidos dalyje, Skruzdynėje, ant marių kranto 1867 m. įkurtą Hermanno Blode'ės viešbutį. Jis buvo populiarus ir dėl patogios vietos, ir dėl charizmatiškos savininko asmenybės. H. Blode mėgo ir suprato menininkus, iš stokojančių ar nakvynei ir maistui pinigų pristigusių mielai priimdavo paveikslus. Neretai patys dailininkai tiesiog dovanodavo kūrinius meiliai „tėtušiu Blode“ vadinamam šeimnininkui. Taip viešbutyje pamažu kaupėsi tapybos kolekcija.

Iki Pirmojo pasaulinio karo kolonijos gyvenimas buvo itin intensyvus. 1909 m. į Nidą pirmą kartą atvyko ekspresionistas Maxas Pechsteinas. Jo darbuose, sukurtuose Nidoje, ryškėjo kitoks žvilgsnis į peizažą, vyravo ryškios spalvos ir nauji motyvai, kaip antai nuoga natūra gamtoje. Tai sukėlė audringas diskusijas tarp vėlyvojo impresionizmo ir Rytų Prūsijoje dar neįprasto ekspresionizmo šalininkų.

Pirmojo pasaulinio karo metais ankstyvasis kolonijos branduolys iširo. Po praretėjimo, kurį kolonijos dalyvių gretos patyrė XX a. 2–3 dešimtmečių sandūroje, dailininkų skaičius vėl pradėjo augti. Greta ekspresionistų pasirodė kitų dailės srovių – naujojo daiktiškumo, vėlyvojo impresionizmo – atstovų. Neretai tų pačių dailininkų darbuose derėjo kelios stilistinės kryptys. H. Blode'ės viešbučio „dailininkų verandoje“ vėl iki išnaktų nenuitildavo pokalbiai apie meną, skambėjo muzika ir poezija. Peizažas išliko svarbiausiu Nidos kolonijos tapybos žanru, jį papildė palyginti negausios figūrinės kompozicijos ir portretai. Marios ir jūra, pakrantės, uostai ir uosteliai, kopos, smėlis, pušys, mažos žvejų trobelės ir valtytės, grakščiai sunkūs kurėnai, vėtrungės, briedžiai, įvairiausi paukščiai, žvejų kasdienybė ir šventės, jų moterų darbai bei neramus iš jūros grįžtančių vyrų laukimas – tai buvo pagrindiniai Nidos dailininkų kolonijoje kuriamų paveikslų motyvai. Nuo XX a. 3 dešimtmečio pabaigos iki 5 dešimtmečio pradžios iš visų Vokietijos kampelių itin gausiai į Nidą plūstančių dailininkų neįmanoma sugrupuoti nei pagal motyvus, nei pagal kūrybos stilistiką – kiekvieno jų siekis perteikti kūriniuose išpūdžius, kuriuos kėlė gamtovaizdžio ir žvejų buities savitumas, priklausė ir nuo raiškos priemonių, ir nuo gebėjimų.

Antrasis pasaulinis karas nutraukė Nidos dailininkų kolonijos istoriją. H. Blode'ės viešbutyje metų metais kaupta paveikslų kolekcija buvo sunaikinta 1945 m. vasario pradžioje, į Nidą įžengus Raudonosios armijos daliniams. Daugelis Kuršių nerijai ištikimų dailininkų, nublokšti toli nuo „stebuklų žemės“, jos atminimą gaivino „prisiminimų paveikslais“. Tai unikalus Nidos dailininkų kolonijos istorijos puslapis.

Įvairiuose šaltiniuose pateikiamas Nidos dailininkų kolonijos dalyvių skaičius svyruoja nuo 200 iki 400. Bent pusė iš jų buvo kilę iš Rytų Prūsijos, kita pusė – atvykėliai iš Vakarų Prūsijos ir kitų Vokietijos regionų. XX a. pirmoje pusėje Nida buvo ne tik vokiečių dailininkų, bet ir muzikantų, kompozitorių, aktorių, rašytojų, fotografų pamėgta kūrybos ir poilsio vieta, kurią rašytojas Paulius Fechteris vadino „Kuršių nerijos Barbizonu“, pagrįstai tvirtindamas, kad Nidos reikšmė naujam menui neapsiribojo tik rytine Vokietijos teritorija.

